

LUDZIE I PSZCZOŁY

Karolina Echaust

LUDZIE I PSZCZOŁY

Antropologia
polskiego bartnictwa

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR
Warszawa 2025

Recenzenci:

dr hab. Dorota Rancew-Sikora, prof. UG

prof. dr hab. Roch Sulima

Redakcja i korekta: Sylwia Zalewska

Projekt okładki: Katarzyna Juras

Zdjęcia: Karolina Echaust

**Fundacja na rzecz Rozwoju
Polskiego Rolnictwa**

Publikacja finansowana ze środków Fundacji na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa

Copyright © by Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa,
Warszawa 2025

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2025

ISBN 978-83-68091-37-3

Praca nagrodzona w XVI edycji konkursu „Polska wieś – dziedzictwo i przyszłość im. prof. Jerzego Wilkina” w kategorii prace naukowe, popularnonaukowe i inne prezentujące szczególnie inspirujące i innowacyjne spojrzenie na problematykę rozwoju wsi. Prezentowane w publikacji opinie wyrażają poglądy autorki i nie muszą być zbieżne z oficjalnym stanowiskiem FDPA.

Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa

ul. Gombrowicza 19, 01-682 Warszawa

e-mail: fdpa@fdpa.org.pl; www.fdpa.org.pl

tel. 22 864 03 90, 22 834 20 02; fax: 22 864 03 61

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa

tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21

dział handlowy: jak wyżej, w. 108

e-mail: info@scholar.com.pl

www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: WN Scholar (Jerzy Łazarski)

Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Ludzie i pszczoły, czyli o czym jest ta książka	11
Geneza zainteresowania tematyką ludzi i pszczół	11
Problematyka książki	12
Obszary badawcze	16
Podstawowe pojęcia i kategorie badawcze	20
Metodyka badań terenowych	25
Rola i znaczenie badań oraz model badawczy	32
Etyka badawcza w antropocenie	34
O czym piszę w książce	38
1. Historia badań nad polskim bartnictwem	43
1.1. Piśmiennictwo w odniesieniu do dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego	44
1.2. Stan badań nad bartnictwem w Polsce	50
1.2.1. Perspektywa historyczna i dziejopisarstwo bartnicze (do 1939 r.)	51
1.2.2. Bartnictwo jako obszar badań nad kulturą ludową (1945–1979)	66
1.2.3. Studia porównawcze, regionalne i muzealne wobec bartnictwa (1980–1999)	76
1.2.4. Nowe kierunki zainteresowań bartnictwem (2000–2022)	79
1.3. Antropologia społeczno-kulturowa wobec relacji międzygatunkowych	91
1.3.1. W kręgu dualizmu natura–kultura (do 1945 r.)	91
1.3.2. Nowe paradygmaty (1946–1979)	95
1.3.3. Rewolucje w relacjach ludzko-nieludzkich (1980–1999)	100
1.3.4. Międzygatunkowe praxis (2000–2022)	105
1.3.5. Pszczoły miodne i ich międzygatunkowe reprezentacje	116
1.4. Podsumowanie	121

2. Trudne dziedzictwo, czyli ludzie wobec ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego	123
2.1. Niematerialne dziedzictwo kulturowe i koncepcje jego ochrony	126
2.2. Egzemplifikacja bartnictwa w ujęciu UNESCO	139
2.2.1. Założenia Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003 r.) wobec bartnictwa	139
2.2.2. Bartnicy wobec koncepcji wpisu bartnictwa na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego	158
2.2.3. Wpis kultury bartniczej na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości	165
2.3. Podsumowanie	176
3. Konteksty niematerialnego dziedzictwa kulturowego	178
3.1. Kontynuacja czy odtwarzanie dziedzictwa? Praktyki pomiędzy ciągłością a autentycznością	179
3.2. Dziedzictwo w terenie, czyli kim są współcześni bartnicy?	199
3.3. Założenia prawne i regulacje administracyjne bartnictwa ...	210
3.4. Nowe bartnictwo, czyli co chronimy i jakie są tego konsekwencje?	220
3.5. Podsumowanie	232
4. Pszczoły bartników, czyli antropologiczne spojrzenie na relacje międzygatunkowe	234
4.1. Dlaczego antropologia społeczno-kulturowa potrzebuje pszczół?	235
4.2. Aktanci nowego bartnictwa	237
4.2.1. Drzewa dawne i współczesne	241
4.2.1.1. Drzewa dawne	241
4.2.1.2. Drzewa współczesne	245
4.2.1.2.1. Przypadek 1: obieg materii w przyrodzie	250
4.2.1.2.2. Przypadek 2: przepływ energii ...	254
4.2.1.2.3. Przypadek 3: homeostaza	257

4.2.1.2.4. Przypadek 4: komensalizm	262
4.2.1.2.5. Przypadek 5: drapieżnictwo	273
4.2.2. Pszczoły – podmioty nieludzkie	276
4.2.2.1. Bartnik z Kolska	278
4.2.2.2. Doświadczanie pszczół	283
4.2.3. Las – manifest środowiska międzygatunkowego	294
4.3. Ekologia polityczna wobec nowego bartnictwa	300
4.3.1. Ekologia polityczna wobec drzew	301
4.3.2. Ekologia polityczna wobec pszczół miodnych	304
4.3.3. Ekologia polityczna wobec lasu	306
4.4. Bartnictwo jako dziedzictwo inkluzyjne – propozycja ujęcia empirycznego	310
4.4.1. Deszcz owadów	314
4.4.2. Czynniki zewnętrzne	316
4.5. Podsumowanie	319
5. Ludzie i pszczoły – wnioski z badań nad niematerialnym dziedzictwem kulturowym	321
Zakończenie	339
Bibliografia	345
Wywiady badawcze	376
Aneks	382